

Sofija

Ferdo Kozak

Sestanek

Konec

Za uvod je treba povedati, da je bil sestanek vseh štirih južno slovanskih Pen klubov v Sofiji neposredna posledica sklepov lanskega kongresa v Dubrovniku. Tam je bil na predlog bolgarske odposlanke sprejet dodatek k resoluciji, s katerim se je mednarodni Pen klub obvezal, skrbeti za to, da bo nepolitična literatura smela povsod preko vseh državnih meja, z drugimi besedami, da bodo narodne manjšine v raznih državah smele neovirano prebirati literaturo v materinščini. Pen klubi v Jugoslaviji so z resolucijo, objavljeno pozneje po vseh časopisih, izpolnili to pričakovanje; izkazali so se dovolj širokogrudne, kar so priznali tudi Bolgari.

Tako bi se glasilo bolj ali manj uradno poročilo o izrednem dogodku, ko so se šestnajst let po koncu svetovne vojne oficijalno sešli pesniki in pisatelji vseh štirih južno slovanskih narodov. Toda stara skušnja uči, da je vse, kar je uradno, posneto z vrha, če ne kar nalašč za javnost prirejeno. Čas pa, v katerem živimo, terja s tako silovitostjo, kakor že dolgo ne kateri, od vsakogar, da ne ostane nikjer in pri nobeni priliki pri vrhu. Zlasti pa je treba takle dogodek osvetliti z vseh strani, ker krije v sebi več, kakor se zdi na prvi pogled. Iz tega vzroka sem se — čeprav nerad — izognil vsemu, kar sodi med osebne zadeve posameznika, pa tudi tega, kar se posredno tiče naših, slovenskih interesov. Tu gre v prvi vrsti za sestanek štirih južno slovanskih Pen klubov, kar je trenutno važnejše od prijetnih osebnih srečanj in celo od stikov, ki prinese slovenskemu kulturnemu življenju nedvomnih koristi.

Grede na ta sestanek smo pri Caribrodu prekoračili bolgarsko mejo, ki ji menda nikjer več v Evropi ne najdeš podobne. Na banketih pa so vendar želi burno pohvalo tisti, ki so poudarjali, da nam sedanjost in preteklost nista prav nič več mar, da gradimo v bodočnost. Govorili so o pobratimiji, o slogi, o veliki bodočnosti slovanskega Balkana. S takimi govori so ustvarili vzdušje, ki je hote ali nehote postalo politično. Resolucija izrazito kulturnega značaja se je mahoma umaknila v ozadje, sestanek je nekam presegel svoj okvir in se razvil v navdušeno politično manifestacijo. Ali je to konec koncev po letih tako mračnih medsebojnih odnošajev, kaj čudnega? Dà, toda politika

pomeni interes. Čim jo srečaš, se nehote ozreš po stvarnih vzrokih in osnovah. Odkod Pen klubu ta misija? Če je bila vsa ta velika slovanska manifestacija v Sofiji edinole izbruh čiste, komaj brz dane medsebojne ljubezni, čemu pa ni prišlo do ničesar podobnega, pa niti do malo izraziteje podčrtanega pozdrava že v Dubrovniku.

Če iščeš neznank, ki bi ti pomogle razumeti manj razumljive pojave, se ti odkrije cela vrsta dogodkov, ki prav gotovo niso bili brez medsebojne zveze. Pen klub je na svoji poti v Bolgarijo srečal na meji vračajoče se zastopnike društva „Oblik“, ki je imelo razstavo v Sofiji. Pred njim je društvo „Obilic“ priredilo velik koncert v bolgarski prestolnici, zdravniki iz Belgrada so obiskali svoje bolgarske tovariše in hkratu smo čuli o pripravljajočem se izletu štirih sto oseb z naše strani na ono. V Belgradu se je ustanovila bolgarsko-jugoslovanska liga — in vse to v dobi kratkih treh ali štirih mesecev. Ali se ni vse to dogajalo prav takrat, ko se je pripravljaj balkanski pakt in je bilo še popolnoma nejasno, ali se mu bo Bolgarija priključila ali ne? In ali ni za tem paktom mogoče slutiti migljajev z zapada, katerih ne edini je bil tudi Heriotov obisk v Sofiji? Vse to priča, da je jugoslovanske Pen klube ponesel preko meje izrazito usmerjen tok, da so morda zavedno, morda nezavedno stali v službi nekih drugih interesov. Toda kakor v vseh časih so zlasti tudi v današnjem državno politični interesi često le aprilsko vreme, ki se menja z vsako bistro nasprotnikovo potezo na šahovski deski politike. Že iz teh ozirov ni v skladu z nameni Pen kluba, niti ni dobro zanj, da je njegovo delovanje — pa bilo v še tako majhni meri — vezano na trenutno politiko. Resolucija, ki bi bila v drugačnem vzdušju lahko plamteča manifestacija občečloveških zrelisč, en kažipot več iz sodobnih labirintov.

Pri tej priliki se moram v zvezi z gornjo mislijo, dotakniti še osnovne ideje, ki smo jo čuli ves čas bivanja v Sofiji iz najrazličnejših ust. Sedeli smo na banketih, okrog nas cvet sofijskega meščanstva, in vse je navdušeno ploskalo govornikom, ki so poudarjali bratstvo južno slovanskih narodov in umeli s plamtečimi besedami pričarati razpoloženje iz 90tih let... Vsemu temu sestanku so kumovali neki tretji interesi, ker je vsa ideologija o slovanski vzajemnosti dediščina iz let narodnega preporoda, katere pa do danes še nihče ni poizkusil preroditi v smislu sodobnih potreb. Ideja o slovanski vzajemnosti je bila živa in kreativna, ko ni bila po svojih težnjah niti izključno kulturna, niti izključno politična, pač pa je bila nosilec zavesti o občečloveških pravicah. Po prelomu je ta

njena živa moč ugasnila; slovanski narodi so postali državnotvorni in njih predstavniki so identificirali nekdanjo vseslovansko ideologijo s politiko posameznih držav. S tem so ubili idejo, ker so jo prenesli v stvarni svet političnih interesov, in pritiskali vso njeno metafizično moč ob tla. Priznati moramo, da se je marsikdo trudil, ustvariti na posamezne države vezanemu slovanskemu nacionalizmu ravno z idejo o vseslovanskem bratstvu nekak mit, ki naj bi užgal poprejšnjo vero, zanos in zaupanje. Toda vsi poskusi so se izmaličili v frazo, ker so kratko in malo nad stvarne potrebe ljudstva postavili interes držav.

O tem prepadu smo že večkrat čuli govoriti, ne da bi kdo poskušal prodreti do pravih vzrokov. In vendar priča vsak posamezni primer, kako nujno mora podobna ideja izgubiti na moči, čim je vezana na državno politiko. Poznam primer, ko je nekako leta 1922. ugleden praški dnevnik naročil dva članka, in sicer o koroškem plebiscitu in pa o Slovencih v Italiji. Oba članka nista smela iziti, ker bi škodila češki državni politiki, ki so si jo osvojili skoraj vsi večji dnevniki. Geslo o pravicah tlačenih narodov, ki je komaj pred nekaj leti še tako vroče razvnelo avstrijske Slovane, in pa slovanska vzajemnost, oboje je bilo žrtvovano drugim interesom. Nočem trditi, da ni v slovanskih narodih notranjih pogojev za tesnejše stike in delo. Ti pogoji so resnični, vendar ne veljajo za slovanske države v sodobni politični konstelaciji, pač pa za slovanska ljudstva. Dajte ljudstvu idejo občečloveške vrednosti, pa je mogoča slovanska vzajemnost, morda realnejša in stvarnejša kakor kdaj poprej.

Za dubrovniški penklubski kongres sem napisal, da je bil sen v teh razrvanih, skoraj z vsemi vrednotami sprtih časih. Sestanek južno slovanskih Pen klubov pa je bil za vsakogar, ki je verjel v ta sestanek kot v pomemben dogodek, vse bolj prebujenje iz sna. Seveda tudi tu ne kaže, ozirati se na zasebne izmenjave nazorov. Gre le za javno besedo, ki naj bi jo izrekli predstavniki štirih slovanskih literatur, danes, ko bi bila taka beseda z ozirom na probleme, ki teže sodobnega človeka, kakor luč, prižgana v temini. Toda te glasne, ostre, le iz strogega človeškega pojmovanja življenja porojene besede ni bilo. Nasprotno. Zastopniki kulture so to pot vedeli javno povedati pretresljivo malo.

Tu mi bo vsakdo, ki pozna Pen-klubova pravila, ugovarjal, češ da je to strogo družabno društvo, čigar edini smoter je, delovati na to, da se ohrani svetovni mir; da je Pen klub apolitičen, da ne posega v tok stvarnega razvoja, da se kratko in malo izogiba vsem političnim,

socialnim, pa tudi kulturnim problemom, ki nastajajo med narodi, pa tudi v okviru meja posameznih držav. S tem pa zadenemo v jedro stvari. Ta duh penklubske organizacije, oznanjujoč mir in zблиžanje med narodi, je bil takoj po koncu vojne razumljiv in tudi upravičen. Nedvomne so velike koristi, ki so jih zlasti manjši narodi imeli od te organizacije; prav tako je bila v povojnem kaosu občutna njena visoka moralna moč. Zadnja leta pa se zdi, da nekako izgublja tla pod nogami, da je odmaknjena od zemlje in od žive resničnosti in da ji vedno bolj preti primer dubrovniškega kongresa, ko je njena javna beseda doživela pomen nekakega idejnega larpurlartizma, za katero se svet ni prida zmenil. Vzroki za to so v razmerjih med narodi, ki so se v temeljih izpremenila in v prav tako izpremenjenih osnovah razvoja. Hotena neprizadetost v stvarnih, vsega človeštva se tičočih vprašanjih potiska Pen klub v vrsto diplomatskih korporacij, ki so zmeraj bile daleč od pravega, vroče se oblikujočega življenja. Vse bolj se poskuša rešiti v svet konvencije, ker je prisiljen računati in radi prazne forme sklepati kompromise. Zaradi tega se mu izmika smiselni delokrog, z njim pa nujna upravičenost obstoja. Naša doba terja od vsakega posameznika odgovora na premnogo bridko stvarnih vprašanj, mimo katerih organizacija predstavnikov kulture sploh ne more, če noče postati brezpomemben privesek mednarodne politične igre. V času, kakršen je naš, se ne sme in ne more nobena energija izživljati sama zase, brezkoristno, od krvavega vsakdanjega dne odtrgana. Mogoči sta le dve poti: ali prelomiti se, ali pa se z vsem naporom, z vsem pogumom vreči v iskanje novega življenja. Kako naj spričo take resničnosti ravno organizacija književnikov molči tam, kjer bi morala biti svetel, brezkompromisen izraz vere v nove razvojne možnosti, in se izživlja le v mejah, ki jih ji dovoljuje mednarodna konvencionalnost? Ali pa morda mora molčati, ker se zaveda, da bi se v nasprotnem primeru razsula? Če bi bilo to res, potem ni njen pomen nič večji, kakor je pomen Zveze narodov, katere otrok je vsaj po svojem duhu bolj ali manj tudi Pen klub; ta nam je pa zgledna priča, kako v vrvežu političnega in gospodarskega koristolovstva brezdušno izigravana klavrno poginja v bistvu zdrava in plemenita misel.